

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI ERTAKLARNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

Ramazonova S.J.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. Talaba

Xakimbayeva O.K.

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti. O'qituvchi

Annotatsiya. Har bir millatning o'ziga xos ertaklari mavjud. Albatta ular bir-biridan farq qiladi. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi ertaklarning lingvokulturologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Ertaklar xalqning urf-odati, madaniyati va milliy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim omil hisoblanadi. Maqolada har ikki xalq ertaklarida uchraydigan obrazlar, til birliklari va milliy mentalitet misollar orqali yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ertak, lingvokulturologiya, madaniyat, milliy mentalitet, folklor, obraz, til va madaniyat, xalq og'zaki ijodi.

Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat o'rtasidagi munosabatni o'rganish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Til inson tafakkuri, dunyoqarashi va ijtimoiy tajribasini ifodalovchi asosiy vosita bo'lsa, madaniyat esa ana shu tajribaning tarixiy va ijtimoiy shakllanish jarayonidir. Shu jihatdan lingvokulturologiya til birliklari orqali xalqning milliy ongini, qadriyatlar tizimini va madaniy xususiyatlarini tadqiq etadi.

Xalq og'zaki ijodi, xususan ertaklar, lingvokulturologik tadqiqotlar uchun muhim material hisoblanadi. Chunki ertaklar nafaqat badiiy asar, balki xalqning asrlar davomida shakllangan ijtimoiy tajribasi, axloqiy qarashlari va estetik didining ifodasidir. Har bir ertakda muayyan xalqning dunyoni idrok etish usuli, yaxshilik va yomonlik haqidagi tasavvurlari mujassam bo'ladi.

Lingvokulturologik tahlil tilni madaniyat bilan uzviy bog'liq hodisa sifatida ko'rib chiqadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, til birliklari – so'zlar, iboralar, matnlar – faqat kommunikativ vosita emas, balki madaniy ma'no tashuvchisi hamdir. Har bir xalqning tilida uning tarixiy taraqqiyoti, turmush tarzi va qadriyatlari aks etadi.

Ertaklarni lingvokulturologik nuqtai nazardan o'rganishda quyidagi jihatlar muhim hisoblanadi:

- obrazlar tizimi va ularning madaniy semantikasi;
- syujet va motivlarning milliy xususiyatlari;
- til birliklari orqali ifodalangan qadriyatlar;
- matnda aks etgan dunyoqarash modeli.

Shu asosda ingliz va o'zbek ertaklari o'ziga xos lingvokulturologik tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Ingliz xalq ertaklari Yevropa madaniy an'analari ta'sirida shakllangan bo'lib, ularda ijtimoiy tabaqalanish, qirollik tizimi va individual qahramonlik g'oyalari yetakchi o'rin tutadi. Ertaklarda uchraydigan qirol, qirolicha, shahzoda, ritsar kabi obrazlar tarixiy ijtimoiy tuzum bilan bog'liq bo'lib, ular orqali hokimiyat va jamiyat tuzilmasi aks ettiriladi.

Ingliz ertaklarining muhim xususiyatlaridan biri – qahramonning individual faoliyatiga urg'u berilishidir. Qahramon ko'pincha mustaqil ravishda harakat qiladi,

qaror qabul qiladi va o'z kuchi bilan maqsadiga erishadi. Bu holat G'arb tafakkuriga xos bo'lgan individualizm tamoyili bilan bog'liq.

Syujet jihatidan ingliz ertaklari sarguzashtlarga boy bo'lib, voqealar tez rivojlanadi. Sehrli elementlar – jodugarlar, parilar, sehrli buyumlar – voqeani harakatga keltiruvchi asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Til jihatidan esa ingliz ertaklari soddaligi bilan ajralib turadi. Gaplar qisqa va aniq bo'lib, dialoglar muhim o'rin egallaydi. Bu esa matnning dinamikligini ta'minlaydi. Ayrim hollarda yumor va kinoya elementlari ham qo'llanilib, ular matnga o'ziga xos stilistik rang bag'ishlaydi.

O'zbek xalq ertaklari Sharq madaniyati va an'anaviy qadriyatlar asosida shakllangan. Ularda axloqiy-etik masalalar yetakchi o'rin tutadi. Yaxshilik va yomonlik qarama-qarshiligi, halollik, sabr-toqat, mehr-oqibat kabi tushunchalar ertaklarning asosiy mazmunini tashkil etadi.

Obrazlar tizimi ham milliy xususiyatlarga ega. Dono chol, mehribon ona, botir yigit, zolim boy kabi obrazlar orqali jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar va axloqiy me'yorlar ifodalanadi. Sehrli mavjudotlar – dev, pari, ajdaho – esa xalqning mifologik tasavvurlari bilan bog'liqdir.

O'zbek ertaklarida qahramon ko'pincha yolg'iz emas, balki boshqalar bilan hamkorlikda harakat qiladi. Bu esa jamoaviylik va o'zaro yordam g'oyalari ustuvorligini ko'rsatadi.

Til xususiyatlari o'zbek ertaklarining muhim jihatlaridan biridir. Ularda obrazli ifodalar, maqol va matallar, barqaror iboralar keng qo'llaniladi. "Bor ekan, yo'q ekan" kabi an'anaviy boshlanish shakllari ertakning janr xususiyatini belgilaydi. Takroriy konstruktsiyalar esa matnning ritmikligini ta'minlaydi va eslab qolishni osonlashtiradi.

Ingliz va o'zbek ertaklarini qiyosiy tahlil qilish ularning lingvokulturologik xususiyatlarini yanada aniqroq ochib beradi. Ingliz ertaklarida individual faoliyat va shaxsiy muvaffaqiyat muhim bo'lsa, o'zbek ertaklarida jamoaviylik va axloqiy qadriyatlar ustunlik qiladi.

Obrazlar tizimida ham farqlar kuzatiladi: ingliz ertaklari saroy hayoti bilan bog'liq obrazlarga boy bo'lsa, o'zbek ertaklarida xalqona obrazlar ustun. Til jihatidan ingliz ertaklari sodda va dinamik bo'lsa, o'zbek ertaklari obrazli va iboraviy boylikka ega.

Ingliz va o'zbek ertaklarini qiyoslaganda quyidagi farqlar kuzatiladi:

Xususiyatlar	O'zbek ertaklari	Ingliz ertaklari
Qadriyatlar	jamoaviylik, sabr	individualism, jasorat
Obrazlar	dono chol, dev	prince, witch
Til	iboraviy boylik	soddalik
Mazmun	tarbiyaviy	sarguzasht

Shu bilan birga, har ikki xalq ertaklarida umumiy jihatlar ham mavjud. Eng avvalo, ezgulikning yovuzlik ustidan g'alaba qilishi, qahramonning sinovlardan o'tishi va voqealarning axloqiy xulosa bilan yakunlanishi ularni birlashtiradi. Bu holat ertaklarning umuminsoniy qadriyatlarga asoslanganligini ko'rsatadi.

Ertaklar har bir xalqning madaniy merosi sifatida uning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy tajribasini o'zida aks ettiradi. Ingliz va o'zbek ertaklari turli tarixiy va madaniy sharoitlarda shakllangan bo'lsa-da, ularning umumiy maqsadi – insonni tarbiyalash va unga hayotiy saboq berishdan iborat.

Lingvokulturologik tahlil esa ushbu ertaklar orqali til va madaniyat o'rtasidagi murakkab va ko'p qirrali aloqalarni ochib berishga xizmat qiladi. Shu sababli ertaklarni o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatlararo tadqiqotlar uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Safarov Sh. Lingvokulturologiya asoslari. - Toshkent, 2015.
2. Rahimov S. Hozirgi o'zbek tili. – Toshkent, 2003
3. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent, 2010
4. O'zbek xalq ertaklari. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2008.
5. Jacob J. English Fairy Tales. – London, 1890.
6. Propp V. Morphology of the Folktale. – Moscow, 1928.